

Η Σαπφώ και ο Εξύμνος

Ένας τοπικός θρύλος από τον
Μεσότοπο της Λέσβου

ΠΡΟΤΥΠΟ ΛΥΚΕΙΟ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ
Όμιλος Τέχνη και Περιβάλλον

Εισαγωγή

Ο όμιλος «Τέχνη και Περιβάλλον» του Προτύπου Λυκείου Μυτιλήνης ξεκίνησε να λειτουργεί το διδακτικό έτος 2020 – 2021. Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του σχολείου ως μέλους του Δικτύου Συνδεδεμένων Σχολείων της UNESCO, οι οποίες το τρέχον σχολικό έτος σχετίζονται με τα Εθνικά Γεωπάργκα, η μαθητική ομάδα του ομίλου ενέταξε στις δραστηριότητες τη μελέτη μύθων και θρύλων της Λέσβου. Αντικείμενο αυτής της δράσης είναι να διερευνηθεί η περίπλοκη σχέση ανάμεσα στο φυσικό περιβάλλον, την πολιτιστική κληρονομιά και τη λαϊκή σκέψη και φαντασία, με στόχο να αναδειχθεί ο συναισθηματικός και ιδεολογικός κόσμος που αντικατοπτρίζεται μέσα στους μύθους και τη σύνδεσή τους με τον χώρο. Εκτός από τη μελέτη των δεδομένων, έμφαση δόθηκε στην καλλιτεχνική έκφραση των ίδιων των μαθητών.

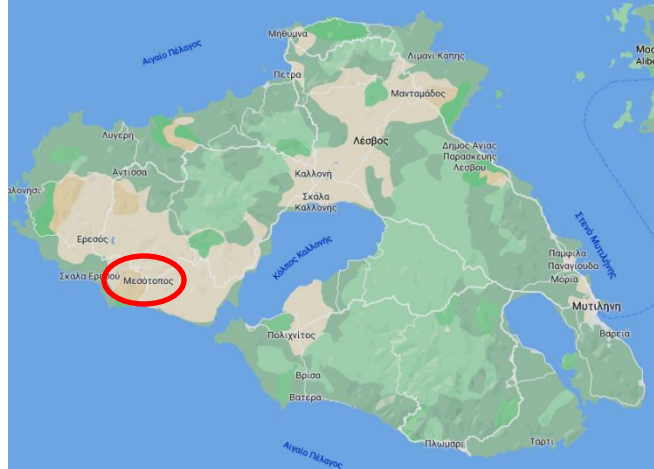
Η παρούσα εργασία εξετάζει έναν τοπικό θρύλο του Μεσοτόπου Λέσβου γύρω από το βουνό «Εξύμνος» της περιοχής, σύμφωνα με τον οποίο η αρχαία ποιήτρια Σαμφώ συνήθιζε να ανεβαίνει στην κορυφή του για να τραγουδήσει τους «ύμνους» της, δίνοντάς του έτσι και την ονομασία που έχει σήμερα.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλουμε στο Γεωπάργκο Λέσβου για την καλή συνεργασία και τις πληροφορίες που μας παρείχε και στον Μεσοτοπίτη δάσκαλο και συγγραφέα – ερευνητή Φώτη Βασιλόγλου για το υλικό που μας διέθεσε με μεγάλη προθυμία.

Οι υπεύθυνοι καθηγητές
Ειρήνη Μουτζουρέλλη
Στέφανος Παρασκευαΐδης

Το χωριό

Ο Μεσότοπος είναι χωριό της Λέσβου και βρίσκεται στα νοτιοδυτικά του νησιού, σε απόσταση 74 χιλιομέτρων από την πόλη της Μυτιλήνης. Από το 2019 ανήκει στον Δήμο Δυτικής Λέσβου.

Το χωριό περιβάλλεται από ηφαιστειογενή υψώματα, όπως είναι *Πέζλας* και ο *Εξύμνος*, ενώ στα νότια, σε μικρή απόσταση, υπάρχουν τρεις μικροί κάμποι, οι οποίοι καταλήγουν σε αντίστοιχες όμορφες παραλίες, το *Ταβάρι*, τον *Ποδαρά* και τον *Χρούσο*.

Σημείωση: οι περισσότερες από τις φωτογραφίες που παρατίθενται προέρχονται από την ιστοσελίδα του Συλλόγου «Αναγέννηση»

Οι κάτοικοι ασχολούνται κυρίως με την γεωργία, την κτηνοτροφία και την αλιεία, ενώ πλούσια είναι και η πολιτιστική δραστηριότητα του χωριού. Ένα από τα αρχαιότερα έθιμα που επιβιώνει μέχρι σήμερα είναι οι «κουδουνάτοι», οι οποίοι αποτελούν πλέον αναπόσπαστο μέρος του μεσοτοπίτικου καρναβαλιού.

Η εύφορη κοιλάδα του Ποδαρά που καταλήγει στην παραλία.

Η ιστορία του χωριού πιθανότατα ξεκινάει στα μέσα του 16^{ου} αιώνα, όμως αρχαιολογικά ευρήματα από την περιοχή αποδεικνύουν την ανθρώπινη παρουσία από την προϊστορική εποχή. Οι εύφορες κοιλάδες στα νότια του χωριού εξασφάλιζαν τις κατάλληλες συνθήκες για την εγκατάσταση και ανάπτυξη αρχαίων πληθυσμών, κάτι που επιβεβαιώνεται από τα κατάλοιπα που άφησαν στις περιοχές του Χρούσου, του Ποδαρά, του Ταβαρίου και του Άη Λια. Τα ευρήματα αφορούν πολλές ιστορικές περιόδους, ενώ τα αρχαιότερα από αυτά τοποθετούνται την εποχή του Χαλκού (3.000 – 1.600 π.Χ.)

Η επικρατέστερη εξήγηση για την προέλευση της ονομασίας του χωριού, το συνδέει άμεσα με τα γειτονικά του χωριά Ερεσό και Άγρα. Σύμφωνα με αυτήν, η ονομασία «Μεσότοπος» αποδίδει το γεγονός ότι η τοποθεσία του χωριού βρίσκεται στον «μέσον τόπον», δηλαδή ανάμεσα στα δύο γειτονικά χωριά και σε περίπου ίση απόσταση από αυτά.

Η παραλία του Ποδαρά

Ο Εξύμνος

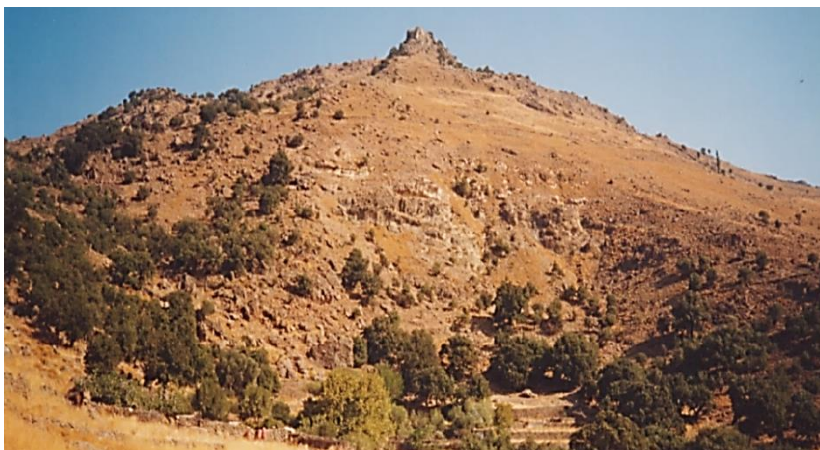
Στα βορειοανατολικά του Μεσοτόπου ξεχωρίζει το ύψωμα «Εξύμνος». Σύμφωνα με στοιχεία που μας παραχώρησε το **Γεωπάρκο της Λέσβου** ο ηφαιστειακός δόμος του Έξυμνου, ύψους 504 μέτρων, αποτελεί ένα εντυπωσιακό ηφαιστειακό οικοδόμημα που δημιούργησε η έντονη ηφαιστειακή δραστηριότητα στη Λέσβο πριν από περίπου 16,5 εκατομμύρια χρόνια. Η δημιουργία του συνδέεται με την άνοδο μάγματος με μικρή ταχύτητα από το εσωτερικό της γης προς την επιφάνεια.

Ειδικότερα, όταν το μάγμα από το εσωτερικό της γης βρήκε διέξοδο, άρχισε να ανεβαίνει προς την επιφάνεια της γης. Αρχικά ήταν πλούσιο σε αέρια, όμως σταδιακά αυτά μειώνονταν και έτσι καθώς γινόταν φτωχό σε αέρια, αυξανόταν και το ιξώδες του, δηλαδή δεν μπορούσε να ρέει εύκολα. Λόγω του μεγάλου ιξώδους, το μάγμα ανέβαινε προς την επιφάνεια της γης με μικρή ταχύτητα ενώ παράλληλα άρχισε να ψύχεται και σταδιακά να γίνεται ένα καυτό κρυσταλλικό στερεό. Όταν τελικά βρήκε διέξοδο στην επιφάνεια της γης, λόγω του μεγάλου ιξώδους, η λάβα δεν μπόρεσε να μετακινηθεί μακριά από το σημείο εξόδου. Έτσι, δημιουργήθηκε ένας δόμος από λάβα που στη συνέχεια ψύχτηκε επί τόπου.

Μετά τη δημιουργία του ηφαιστειακού δόμου, επέδρασαν και άλλες γεωλογικές διεργασίες όπως η αποσάθρωση και η διάβρωση, οι οποίες με τη πάροδο του χρόνου διαμόρφωσαν τη σημερινή του μορφή.

Ο δόμος του Έξυμνου αποτελεί έναν από τους εντυπωσιακούς δόμους που συναντώνται στο μεγάλο ηφαίστειο του Μεσοτόπου.

Ο Εξύμνος, όπως φαίνεται από τον δρόμο Άγρας - Μεσοτόπου

Ο Θρύλος για τη Σαπφώ και τον Εξύμνο

Για την προέλευση της ονομασίας του Εξύμνου υπάρχουν αρκετές εκδοχές. Η πιο διαδεδομένη από αυτές συνδέει το βουνό με την αρχαία ποιήτρια Σαπφώ. Σύμφωνα με μαρτυρίες που έχουν καταγραφεί στο βιβλίο του Πάνου Κοντέλλη, *Ο κόσμος ο μικρός*, η Σαπφώ συνήθιζε να ανεβαίνει στην κορυφή του για να υμνήσει τους θεούς:

Κατά τον Χρ. Δ. Βουρνάζο, «ανατολικά του «Πάλιουρα» και της «Σφαγής» είναι το βουνό «Εξύμνος», όπου η Σαπφώ με τα ποιήματά της εξυμνούσε τους θεούς» (*Ο κόσμος ο μικρός*, σ. 26).

Σύμφωνα με τον Ιγνάτιο Βουρνάζο, «η Μούσα Σαπφώ η Λεσβία ανέβαινε στο υψηλότερο βουνό της περιφέρειάς Μεσοτόπου και εξυμνούσε τον θεό. Και μέχρι σήμερα λέγεται Εξύμνος» (*Ο κόσμος ο μικρός*, σ. 26).

Αυτή η εξήγηση για την προέλευση του ονόματος του βουνού ασφαλώς δεν είναι ούτε η μόνη ούτε η πιο έγκυρη ιστορικά. Δίπλα σε αυτήν σώζεται καταρχάς και μία χριστιανική εκδοχή του μύθου. Σύμφωνα με άλλη μαρτυρία το «Εξύμνος» προέρχεται «μάλλον από το ρήμα «εξυμνώ», γιατί οι τότε Χριστιανοί κατέφευγαν στην κορυφή του και εξυμνούσαν δοξολογητικά τους Ταξιάρχες, που τους έσωζαν από τις επιδρομές. Υπήρχαν εκεί πάνω και ερείπια ξενοτρόχαλης εκκλησίας. Αυτά έλεγε ο παπά Γιώργης» (μαρτυρία Ν. Κελέση, *Ο κόσμος ο μικρός*, σ. 26).

Είναι σαφές ότι η σύνδεση της Σαπφώς με την αρχαία ελληνική θρησκεία και ιδιαίτερα τη λατρεία της Αφροδίτης προκαλούσε το χριστιανικό αίσθημα κάποιων ιερέων και ευσεβών κατοίκων του χωριού, παρακινώντας τους να δώσουν χριστιανικό περιεχόμενο στους ύμνους που συνδέονται με το συγκεκριμένο βουνό.

Μια άλλη ερμηνεία για τον «Εξύμνο» αποδίδει την ονομασία σε παραφθορά της λέξης «Ωξυμμένος» βράχος, μυτερός δηλαδή, καθώς η κορυφή του βουνού δίνει την εντύπωση ότι καταλήγει σε έναν μυτερό βράχο. (*Ο κόσμος ο μικρός*, σ. 27).

Εξίσου λογική και ίσως πιο πιθανή είναι μια άλλη ερμηνεία που συνδέει το τοπωνύμιο με τους κτηνοτρόφους της περιοχής. Σύμφωνα με τον Σταύρο Κοντό το «Εξύμνος» προέρχεται από το «Έξι μηνών αγκαστρωμένον», παρατηρώντας ότι «όλοι οι παλιοί τσομπαναρείοι τον ξεύρουν με το όνομα “Αγκαστρωμένος”... Διότι, πράγματι, όταν τον βλέπεις από μακριά φαίνεται στο μέσον του τόσο φουσκωμένος, όσο να ήταν... εννέα μηνών και όχι εξ... Και, όπως φαίνεται, αυτός που τον βάπτισεν έτσι είχε αρκετήν νοημοσύνη». Παρατηρεί μάλιστα –με μια δόση ειρωνείας: «Ας είμεθα λοιπόν πιο ταπεινοί και να μη θέλουμε εμείς να τον “εξύμνούμε”». (Ο κόσμος ο μικρός, σ. 26).

Παρά τις εύστοχες παρατηρήσεις και τις προτροπές του Σταύρου Κοντού, η ερμηνεία που τελικά γνώρισε τη μεγαλύτερη διάδοση και αποδοχή είναι αυτή που συνδέει το συγκεκριμένο ύψωμα με τη μεγάλη ποιήτρια της αρχαιότητας. Θα πρέπει βέβαια να παραδεχτούμε ότι οι πιθανότητες ιστορικής ακρίβειας του συγκεκριμένου μύθου είναι περιορισμένες. Αυτό όμως έχει στην πραγματικότητα δευτερεύουσα σημασία. Διότι μπορεί ο τοπικός θρύλος να μη λέει τίποτα για τη Σαπφώ, λέει όμως αρκετά για τη σύνδεση των κατοίκων με τον τόπο τους.

Πανοραμική όψη του Μεσοτόπου. Πίσω στο δεξιό άκρο της οροσειράς η κορυφή του Εξύμνου

Σε ένα πρώτο επίπεδο, μπορούμε να υποθέσουμε εύλογα ότι η σύνδεση του βουνού με τη διάσημη Σαπφώ αποτελεί μια απόπειρα των ντόπιων να φέρουν στον τόπο τους μια σπουδαία προσωπικότητα, η οποία συνδεόταν περισσότερο με τη γειτονική Ερεσό. Η μεταφορά αυτή όμως φαίνεται απολύτως φυσική για ένα χωριό που στο ίδιο το όνομά του αυτοαποκαλείται, όπως είδαμε, ως ο μέσος τόπος μεταξύ των δύο γειτονικών χωριών, δηλαδή αυτοπροσδιορίζεται μέσω της αναφοράς στην παρουσία των γειτόνων του. Ως τόπος ενδιάμεσος λοιπόν, ως πέρασμα, μπορεί να δεχτεί τις επιδράσεις των περαστικών αλλά και την αίγλη που μπορεί να έχουν αυτοί.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, αν δούμε προσεκτικά τους ίδιους τους μύθους, θα διαπιστώσουμε ότι η δημιουργία τους βασίζεται στο δέος που προκαλεί το επιβλητικό ύψωμα στους κατοίκους. Ένα δέος που εξάπτει τη φαντασία και τους παρακινεί να το νοηματοδοτήσουν συνδέοντάς το με ονόματα και αφηγήσεις. Οι επιλογές των αφηγήσεων δείχνουν ότι οι κάτοικοι αντιμετωπίζουν τον Εξύμνο ως τόπο ιερό, κατάλληλο για ύμνους είτε από τη Σαπφώ είτε από χριστιανούς πιστούς στους αγίους τους.

Υπάρχει όμως και μια άλλου είδους σχέση που συνδέει κάπως απροσδόκητα το πραγματικό περιεχόμενο των ποιημάτων της Σαπφώς με τον τόπο και τη γεωλογία του.

Ανεβαίνοντας στο βουνό

Η Σαπφώ φαίνεται πως ήταν το κέντρο ενός κύκλου νεαρών γυναικών αριστοκρατικής καταγωγής, που συνδέονταν στενά μαζί της, με κύριο αντικείμενο τη μάθηση αλλά και τη λατρεία. Ήταν πολύ συνδεδεμένη με τις μαθήτριάς της και τις σχέσεις αυτές υμνεί στα τραγούδια της εκφράζοντας πληθώρα συναισθημάτων που φτάνουν ως το σφοδρό πάθος. Η λατρεία της γυναικείας ομορφιάς και η δύναμη του έρωτα αποτελούν βασικά στοιχεία της ποίησής της.

Η ποίηση της Σαπφώς συχνά υπερβαίνει τις λογοτεχνικές συμβάσεις για να εκφράσει το έντονο συναίσθημα και πάθος με έναν προσωπικό τρόπο, γεμάτο εντυπωσιακή οικειότητα και ειλικρίνεια. Η μελωδικότητα και η εκφραστικότητα των στίχων της άλλωστε της χάρισαν και τον χαρακτηρισμό της ως «δέκατης μούσας».

*Ο έρωτας συγκλόνησε τον νου μου, σαν
τον άνεμο στο βουνό που ορμά επάνω
στις βελανιδιές.*

*Ο έρωτας με συγκλονίζει πάλι
Γλυκός, πικρός, μου παραλύει τα μέλη
Ερπετό που σέρνεται κι αδύνατο να του
ξεφύγεις*

(Σαπφώ)

Αυτό ακριβώς το πηγαίο πάθος είναι που φαίνεται να έχει μια βαθύτερη σύνδεση με τον τόπο του μύθου. Οι τεκτονικές δυνάμεις που διαμόρφωσαν υψώματα όπως ο Εξύμνος αντιστοιχούν σε ψυχικές δονήσεις που κλονίζουν ολόκληρη την ύπαρξη. Το ερωτικό πάθος που ξεχειλίζει στους σαπφικούς στίχους μπορεί να παραλληλιστεί κάλλιστα με την καταστροφική αλλά και δημιουργική δύναμη του ηφαιστείου. Ακόμα και αν η Σαπφώ δεν βρέθηκε ποτέ στον Εξύμνο, η εικόνα της στην κορυφή του ηφαιστειακού υψώματος να επικαλείται την Αφροδίτη, να υμνεί τον έρωτα και να αναζητά αγαπημένα πρόσωπα πέρα από τη θάλασσα, μοιάζει απολύτως φυσική και μεστή από νόημα.

Ίδιος θεός μου φαίνεται
πως είναι αυτός ο άντρας
που απέναντι σου κάθεται.
Κι όταν εσύ γλυκά μιλάς
με σιγανή φωνούλα,
προσεκτικά και σιωπηλά
κάθε σου λέξη τη ρουφά
και κάθε γέλιο σου γλυκό.
Ετούτο κάνει την καρδιά
στα στήθη και σπαράζει.
Μόλις λοιπόν για μια στιγμή
εσένα αντικρίσω,
σβήνει η φωνή και χάνεται
η γλώσσα μου παγώνει.
Κι αμέσως σιγανή φωτιά
τυλίγει το κορμί μου —
δεν βλέπουν τα ματάκια μου,
τ' αφτάκια μου βουίζουν.
Κρύος ιδρωτας μ' έπιασε, τρέμει όλο το κορμί
μου.
Πρασίνισα, κιτρίνισα πιότερο κι από χόρτο —
φοβάμαι και μου φαίνεται σε λίγο θα πεθάνω.
Όμως τα πάντα τα τολμώ,
για κι είμαι 'γώ μονάχη.

(Σαπφώ)

Η Σαπφώ από τη μαθήτρια **Πηνελόπη Πασπάτη**. Η μορφή είναι εμπνευσμένη από πίνακα του Τζον Γουίλιαμ Γκόντγουαρντ, Μουσείο J. Paul Getty (1904).

Εξαιρετική η θέα από την κορφή του Εξύμνου. Μπροστά μας κατά τον νοτιά η κοιλάδα του Ποδαρά και στο βάθος η θάλασσα του Αιγαίου με την Χίο απέναντι, αριστερά την χερσόνησο του Τσεσμέ, τις Οινούσες και δεξιότερα τα Ψαρά.

Οι κάτοικοι του χωριού γνωρίζουν την ηφαιστειακή προέλευση του τοπίου που τους περιβάλλει. Θεώρησαν λοιπόν ταιριαστό να τοποθετήσουν στην υψηλότερη κορυφή την πιο διάσημη παθιασμένη γυναίκα του νησιού και της αρχαιότητας. Αυτό το πάντρεμα του πάθους και της φύσης που βλέπουμε στον συγκεκριμένο θρύλο δεν πρέπει να θεωρείται μόνο αποτέλεσμα της επιθυμίας των κατοίκων να τιμήσουν τον τόπο τους. Είναι μια ποιητική σύλληψη που αποδίδει τη βαθύτερη σύνδεση των κατοίκων με το τοπίο, καθώς και την επίδραση που νιώθουν πως έχει αυτό επάνω στους ίδιους.

Άλλωστε και οι άλλες πιθανές ερμηνείες για την προέλευση της ονομασίας του βουνού, αν το καλοσκεφτούμε, συγκλίνουν στο ίδιο συμπέρασμα. Όπως είδαμε, σύμφωνα με μία εκδοχή, οι κτηνοτρόφοι της περιοχής αποκάλεσαν το βουνό «Έξι μηνών αγκαστρομένο». Η ερμηνεία αυτή μοιάζει πιο ρεαλιστική και μας απομακρύνει από την ποιητική σύνδεση με τη Σαπφώ. Ωστόσο, από μια άλλη οπτική, η ποιμενική σύλληψη δεν είναι τίποτε άλλο από μια αναφορά στο καρποφόρο αποτέλεσμα του ίδιου πάθους της γης και των ανθρώπων. Από την άλλη μεριά, ο ευσεβής χριστιανός είδε την επιβλητική κορυφή ως τόπο ιερό, τόπο σωτηρίας από τα πάθη και επικοινωνίας με τον Θεό.

Ίσως δεν είναι τυχαίο ότι μέχρι σήμερα οι Μεσοτοπίτες εκφράζουν ένα ιδιαίτερο πάθος με τον χορό και το τραγούδι τους.

Από την ραχοκοκαλιά του Εξύμνου κοιτάζοντας κατά τον νοτιά. Μπροστά μας ο Μεσότοπος και στο βάθος το Ταβάρι, επίνειο του χωριού.

Από τον μύθο στην τοπική παράδοση

Οι μύθοι και οι θρύλοι δεν είναι ανεξάρτητοι από τις υπόλοιπες παραδόσεις ενός λαού. Έχουν την αφετηρία τους στον κοινό τόπο από όπου πηγάζουν τα έθιμα, τα τραγούδια και οι χοροί του, δηλαδή την λαϊκή ψυχή με τις γνώσεις, τις επιθυμίες και τις κοσμοαντιλήψεις της. Στη λαϊκή παράδοση του Μεσοτόπου ξεχωρίζει ένα ιδιαίτερο μεράκι και πάθος γύρω από το τραγούδι και τον χορό. Με αυτό το δεδομένο, η σύνδεση του συγκεκριμένου τόπου με την αρχαία λυρική ποιήτρια μοιάζει σχεδόν φυσική. Θα μπορούσαμε επομένως να αναζητήσουμε την αλήθεια του μύθου της Σαπφώς ακούγοντας τα τραγούδια και παρακολουθώντας τους χορούς του Μεσοτόπου.

Ο απτάλικος

Οι γλεντιστάδες του Συλλόγου της «Αναγέννησης» χορεύουν καρσιλαμά-απτάλικο εν πλω στο πλοίο της ΝΕΛ, 1998

«Ο Μεσότοπος σαν χορευτικός μικρόκοσμος παρουσιάζει ενότητα με το ευρύτερο λεσβιακό χορευτικό πλαίσιο. Υπάρχουν βέβαια τοπικές χορευτικές ιδιοτυπίες που δημιουργούν τη μεσοτοπική χορευτική φυσιογνωμία που καθιστά τον Μεσότοπο ένα από τα κυριότερα χορευτικά κέντρα της Λέσβου...»

Μιχάλης Βουβέλλης, «Μουσικοχορευτική παράδοση του Μεσοτόπου»

Απτάλικος στην πλατεία του Μεσοτόπου, εκπομπή «Ελλήνων Δρώμενα»

«(Ο απτάλικος καρσιλαμάς) ήταν ξεχωριστός χορός για τον Μεσοτοπίτη και βαθιά ριζωμένος στην ψυχοσύνθεσή του. Σ' αυτόν τον χορό εξωτερικευόταν ο ατίθασος και λεβέντικος χαρακτήρας του.

Οι καρσιλαμάδες... είναι κληρονομιά αρχαιοελληνική, ρυθμική και χορευτική, αφού το ρυθμικό τους σχήμα των 9 χρόνων υπάρχει στις ωδές της Σαπφώς από την αρχαία εποχή. Ήταν πολεμικοί χοροί που εξελίχθηκαν σε ερωτικούς με τη συμμετοχή της γυναίκας. Στον μεσοτοπίτικο καρσιλαμά, με τον δυναμισμό που χορεύεται, φαίνεται ο παλιός πολεμικός του χαρακτήρας».

Μιχάλης Βουβέλλης, «Μουσικοχορευτική παράδοση του Μεσοτόπου»

Ο αμανές

«Ο αμανές είναι το ξεχύλισμα της ψυχής... Τα ντέρτια, τα βάρσανα της ζωής, οι αποτυχίες, οι χαρές αλλά και το πεπρωμένο του θανάτου βρίσκει παρηγοριά στο μακρόσυρτο λυπητερό –τις περισσότερες φορές– τραγούδι...».

Φώτης Βασιλογλου

Στίχοι γραμμένοι από τον Μεσοτοπίτη λαϊκό αμανετζή
Γιώργο Στ. Παπαβασιλείου (1909-2004):

*Αυτό το αχ όταν το πω η γλώσσα μου ματώνει
τα χείλη μου μαραίνονται και το κορμί μου λιώνει.*

*Τα βάρσανα πληθήγανε σαν του γιαλού την άμμο
κι αφού μου τα 'δωσε ο Θεός τι ημπορώ να κάνω.*

*Καρδιά μου απαρηγόρητη παρηγορήσου ατή σου
κι άλλες πολλές την πάθανε δεν είσαι μοναχή σου.*

*Την τρυφερή νεότη μου την έφθειραν τα πάθη
ήταν λουλούδι ανοιχτό και τώρα εμαράθη...*

Ο Γιώργος Παπαβασιλείου –
Παπαδέλους ηχογραφείται να
«τραβά τον 'μανέ» (1999)

Ο Μεσοτοπίτης τραγουδιστής
– αμανετζής Στρατής Ράλλης
(1926 – 2002)

Ερωτικά δρομικά δίστιχα

«Ο έρωτας, ο σεβντάς του νέου προς την αγαπημένη του έπρεπε να εκφραστεί... Τα δίστιχα τραγουδιόνταν τη νύχτα, τις περισσότερες φορές με συνοδεία τουμπελεκιών από παρέα νεαρών αντρών που γύριζαν στους δρόμους του χωριού. Συνήθως της πατινάδας ή καντάδας, είχε προηγηθεί γλέντι με ουζοποσία στον καφενέ, για να ανοίξουν οι φωνές και να φύγουν οι ντροπές! Στόχος το μήνυμα να φτάσει στον αποδέκτη του, τη νιά που αγαπούσε το παλικάρι...».

Φώτης Βασίλογλου

Παρέα του χωριού που βγήκε
για πατινάδα (1959)

*Σοκάκι μου στενόμακρο με την ανηφοριά σου
τίποτα δε λιμπίστηκα μόν' τη γειτόνισσά σου.*

*Τα μάτια σου έχουν έρωτα και μέσα ψιχαλίζει
και μέσα στον ψιχαλισμό καράβι αρμενίζει.*

*Τριανταφυλλένια μάγουλα και φρύδια μενεξέδες
για σένα γλυκοτραγουδούν τ' αηδόνια στους μπαζέδες*

*Στο παναθύρι κάθεσαι πα' στο ξερό το ζύλο
κι από την ομορφάδα σου ανθεί και βγάζει φύλλο*

*Από τη πόρτα σου περνώ και βρίσκω κλειδωμένα
σκύβω φιλώ την κλειδαριά σα να φιλώ εσένα*

Αναπαράσταση πατινάδας από το
χορευτικό του Συλλόγου Μεσοτοπιτών
(Κύπρος 2001)

Συμπεράσματα

Η τοποθέτηση της Σαπφώς στην κορυφή του Εξύμνου αποτελεί μια ποιητική σύλληψη των κατοίκων που –πέρα και έξω από την ιστορικότητα– αποδίδει τη δική της πραγματικότητα. Δεν πρόκειται για μια πραγματικότητα ιστορικών γεγονότων αλλά για μια πραγματικότητα αληθινών βιωμάτων, συναισθημάτων και κοσμοαντιλήψεων. Από την άποψη αυτή ο μύθος της Σαπφώς ουσιαστικά αποτελεί μια απόπειρα σύνδεσης της σύγχρονης καλλιτεχνικής παράδοσης των κατοίκων με την αρχαία παράδοση του νησιού. Στοχεύει να δώσει της αίσθηση μιας συνέχειας στον χρόνο, η οποία επιτυγχάνεται μέσω της ανάδειξης του τόπου ως κοινού σημείου αναφοράς.

Πέρα από αυτό, η παρουσία της δέκατης μούσας στον Εξύμνο δίνει έναν χαρακτήρα στο ίδιο το βουνό, το μεταμορφώνει σε ένα «βουνό των μουσών», που είναι ικανό να εμπνεύσει και τους νεότερους κατοίκους της περιοχής. Με τον τρόπο αυτό οι κάτοικοι και οι παραδόσεις τους συνδέονται στενά με τον τόπο τους, που πλέον λειτουργεί τόσο ως σημείο σύνδεσης με το μακρινό παρελθόν όσο και σαν πηγή έμπνευσης για το παρόν. Σε τελική ανάλυση ο μύθος της Σαπφώς ίσως λειτουργεί και σαν εξηγητικός μύθος, που δίνει κάποια απάντηση στην πιθανή απορία του ντόπιου πληθυσμού για την προέλευση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του. Στην ερώτηση «γιατί είμαστε όπως είμαστε;», η αυθόρμητη απάντηση είναι: «γιατί γεννηθήκαμε σε αυτόν τον τόπο».

Μια σκιά

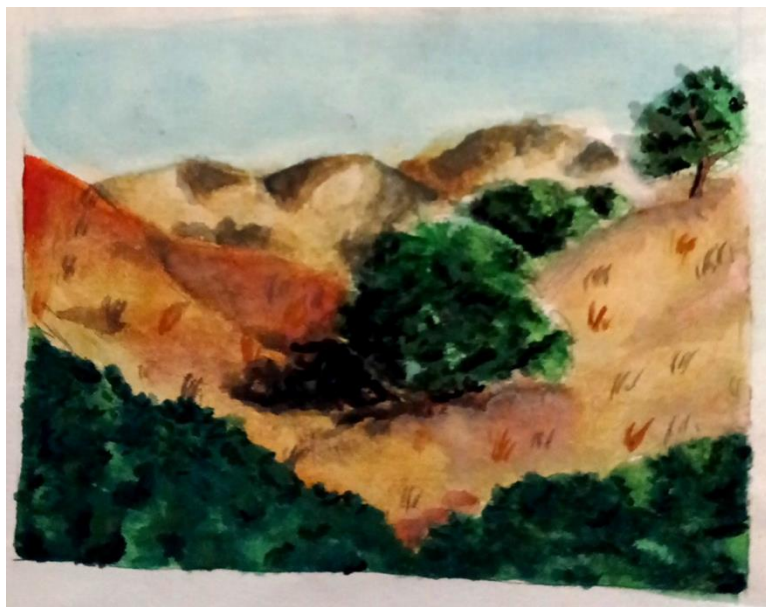
*Ποίημα της μαθήτριας **Μαρίτας Στεφανέλλη** εμπνευσμένο από τον μύθο της Σαφώς και του Εξύμνου. Το ποίημα ολοκληρώνεται με παράθεση αυθεντικών στίχων από τη Σαφώ σε μετάφραση.*

Μια σκιά στέκει μονάχη στην κορυφή
Να την βλέπεις;
Κοιτά την θάλασσα και σκέφτεται
Αναρωτιέται πώς θ' αντέξει
Είναι πολλά που κρύβει μέσα της
Όπως το χόμα ιστορίες που δεν γράφτηκαν ποτέ
Ο πόνος της σαν τα κύματα που χτυπούν αλύπητα τα βράχια
Ο πόθος της σαν τη λάβα στα σωθικά της γης
Τα σύννεφα έχουν όλα την ίδια μορφή· το πρόσωπο
Και ξέρει πως οι θεοί την καταράστηκαν
Γιατί αυτό το βλέμμα ποτέ δεν θα σταθεί επάνω της
Το πέπλο της μοναξιάς την αγκαλιάζει
Κι έτσι τολμά ν' αφήσει κρυφά ελεύθερο το φυλακισμένο δάκρυ
Μόνη της παρηγοριά οι λέξεις
Που γεννιούνται ενώ κοιτά την κατάφυτη πεδιάδα
Και τη θάλασσα να λαμπυρίζει σε κάθε άγγιγμα της ηλιαχτίδας
Αν κοιτάξεις προσεκτικά θα τη δεις να ψυθιρίζει·

Ζωγραφιά από τη
μαθήτρια
Ράνια Νείρου

«Ο έρωτας συγκλόνησε τον νου μου σαν τον άνεμο που ορμά επάνω στις
βελανιδιές»

Ζωγραφιά από τη
μαθήτρια
Ράνια Νείρου

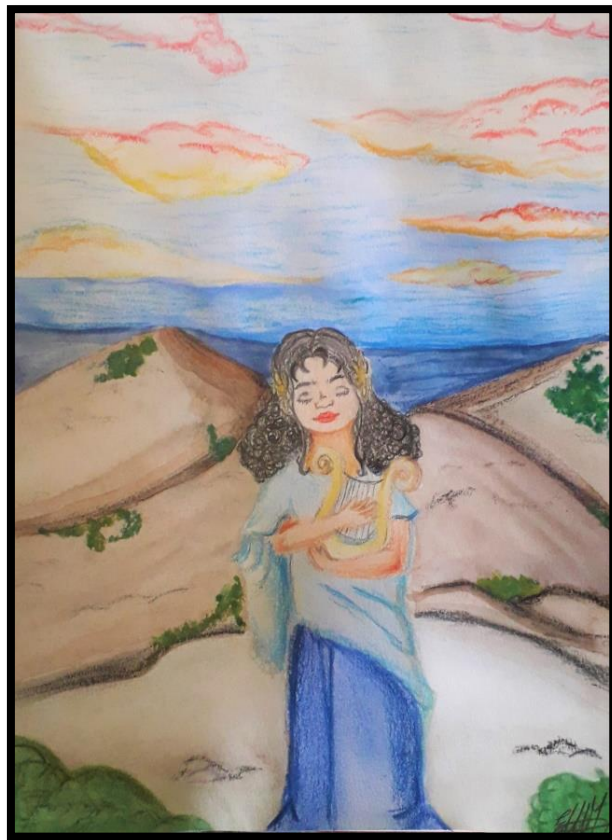
Η Σαπφώ από τη
μαθήτρια **Ράνια Νείρου**

Ο μονόλογος της Σαπφώς

Από τη μαθήτριά *Ρένα Λαδάκη*

Μία περίεργη μέρα ξημέρωσε για μένα σήμερα. Τα συναισθήματά μου είναι έντονα. Βλέπω το βουνό κι αναρωτιέμαι μήπως η θλίψη μου θα αποδράσει εκεί πάνω, μήπως η ηρεμία θα βρει τη δική μου ψυχή. Μα είναι τόσο ψηλά. Τα φύλλα των δέντρων λυγίζουν μπρος και πίσω με τον αέρα να οδηγεί τους δικούς του χορούς. Όλα φαίνονται διαφορετικά εκεί πάνω. Αυτή η ανάγκη να ξεφύγω, να ανέβω ψηλά είναι ανεξήγητη, κάτι με ωθεί. Θα ανέβω, θα διασχίσω το μονοπάτι της γαλήνης, θα απαλλαγώ από κάθε έγνοια που βασανίζει το μυαλό και την καρδιά μου.

Ξεκινώ. Ο δρόμος μοιάζει δύσκολος, όμως τίποτα δεν με κρατά πίσω. Μία δύναμη με σπρώχνει να φτάσω στην κορυφή αν και η λογική μου δεν βρίσκει πάτημα· απλά με κάνει να αναρωτιέμαι γιατί, γιατί το κάνω αυτό. Κι όμως ενώ η σκέψη είναι βήματα πίσω, η καρδιά μου είναι άπειρα βήματα μπροστά και το σώμα μου είναι απλά μία μάζα· μία μάζα που ακολουθεί τις εντολές της καρδιάς μου. Η λογική με πλήγωνε πάντοτε, δεν ήθελα να την ακούω, χάλαγε τη μαγεία της ζωής. Ο πόνος στα πόδια μου όσο ανεβαίνω είναι όλο και πιο έντονος. Το έδαφος είναι απότομο και σκληρό. Παρόλ' αυτά η ανάγκη να φτάσω στο ψηλότερο σημείο μεγαλώνει. Ο αέρας που με χαϊδεύει και το απαλό σφύριγμά του που περνάει μέσα από τις φυλλωσιές με κάνει πιο δυνατή, με γεμίζει ελπίδα. Κι όσο ανεβαίνω, όλα ομορφαίνουν. Το κουράγιο μου ανταμείβεται και η πραότητα κυριεύει την ψυχή μου. Μα πώς; Πώς γίνεται ο πόνος να εξαφανίζεται ολοκληρωτικά μπροστά στο θέαμα αυτής της ομορφιάς. Μα πόσο τυχεροί είμαστε που έχουμε τη φύση· διέξοδο σε όλα μας τα προβλήματα. Όλο και κοντεύω, νιώθω το αγέρι να χτυπά πιο δυνατά.

Η Σαπφώ από τη μαθήτριά
Ειρήνη Παπαδοπούλου.

Εδώ είναι. Να! Αυτή είναι η απόλυτη ηρεμία. Φαίνονται τα πάντα από την κορυφή του βουνού. Ω Έξυμνέ μου, ατελείωτη είναι η ομορφιά σου, ατελείωτα και τα συναισθήματα που μου δημιουργείς. Δεν θέλω να γυρίσω. Νιώθω τη φύση να σκαρφαλώνει πάνω στο κορμί μου και τον αέρα να με στριφογυρίζει. Αυτό έψαχνα πάντοτε· ένα μέρος να αισθανθώ ο εαυτός μου, να είμαι η Σαπφώ που επιθυμώ, να γράψω παρέα με τη μοναξιά μου και γύρω μου να μην υπάρχει τίποτα παρά μόνο η φύση. Άξιζε η δύσκολη διαδρομή. Το μυαλό μου και η καρδιά ισορροπούν. Η έμπνευση ρέει σε όλο μου το είναι. Μα όχι! Τώρα θα πλαγιάσω εδώ, κάτω από τη γέρικη βελανιδιά. Θα ξεκουράσω την ταραγμένη μου ψυχή και θα αφήσω το κορμί μου ελεύθερο. Θα σπάσω τα δεσμά που με εμποδίζουν να γαληνεύσω. Θα κλείσω τα μάτια, η πανέμορφη αυτή εικόνα θα χαθεί· οι ήχοι θα κυριαρχήσουν κι όλα τ'άλλα θα εξαφανιστούν. Και ορίστε που φτάνοντας στην κορυφή, κορυφώνονται όλα μου τα συναισθήματα και χάνονται ταυτόχρονα.

Η Σαπφώ από τη μαθήτριά
Νεφέλη Βαμβακά.

Το λευκό τριαντάφυλλο

Ποίημα της μαθήτριας **Μαρίτας Στεφανέλλη** εμπνευσμένο από στίχους της Σαπφώς. Το ποίημα ολοκληρώνεται με παράθεση αυθεντικών στίχων από τη Σαπφώ σε μετάφραση.

Ποιος είναι ο φοβερός εχθρός που τυραννά την ψυχή μου;
Ο πόνος θαρρείς αλλιώτικος, βαθύς
Κι όμως ευλογία των Θεών
Καμια κατάρα δεν γεννιέται δίχως ευχή
Κανένα κακό δίχως το καλό να πλανιέται
Η ψυχή ξεριζώθηκε για την αγάπη
Δεν φώναξε παρά χαμογέλασε κρυφά
Ήξερε πως ήταν μάταιη θυσία, ένα δώρο στο κενό
Τα νήματα δεν τα κινά πια η λογική
Το ν' αγαπάς ποτέ δεν είναι λάθος
Εκτός αν δεν σ' αγαπά
Πολιορκώ μια πόλη που δεν θα πέσει ποτέ
Εκτός αν συμβεί απο μέσα·
Βυθίζομαι στον ωκεανό της αμφιβολίας
Μα δεν έχει σημασία καμιά
Ο κόσμος λάμπει πιο πολύ τώρα
Τ' αστέρια της νύχτας με οδηγούν
Και οι αλυσίδες μου είναι καμωμένες στο σκοτάδι
Το πανέμορφο τριαντάφυλλο που και που μαραίνεται, ξεχνιέται
Πάλι όμως εμφανίζεται
Λευκό στο χρώμα της ελπίδας
Με τρυπά με τ' αγκάθια του ανελέητα, μέρα νύχτα
Και πάλι το κρατώ τρυφερά
Σφιχτά να μη το χάσω
Η ομορφιά του κάνει τα δάκρυα μου να κυλάνε
Δεν έχει σημασία καμιά
Η φλόγα σιγοκαίει περιμένοντας·
Περιμένοντας να σβήσει ή ν' αποδράσει
Ποιος είναι τελικά ο φοβερός εχθρός;
Εκείνος που λέγεται και πόθος
Ίσως μοίρα, πεπρωμένο

«Ο έρωτας με συγκλονίζει πάλι
Γλυκός πικρός μου παραλύει τα μέλη
Ερπετό που σέρνεται κι αδύνατο να του ξεφύγεις».

Ζωγραφιά από τη μαθήτρια
Ράνια Νείρου

Ζωγραφιά από τη μαθήτρια
Ράνια Νείρου

Έλα κοντά μας θεά, από την Κρήτη
Σε τούτον τον ναό και τον βωμό που καίμε το θυμίαμα
Στο όμορφο περιβόλι σου με τις μηλιές
Εδώ, που αντηχεί το δροσερό νερό μέσα από τα κλαδιά των
δέντρων
Και ίσκιος πυκνός από τριαντάφυλλα τα πάντα έχει τυλίξει
Καθώς τα φύλλα τρεμοπαίζοντας ύπνο βαθύ σταλάζουν

Σε αυτό το λιβάδι το γεμάτο με όλα της άνοιξης τ' άνθη
Με τ' άλογα που βόσκουν
Και της γλυκιάς αύρας το χάδι

Εδώ έλα με γιρλάντες
Γέμισε με νέκταρ απαλά τις κούπες τις χρυσές
Και κάτσε στο γιορτινό μας το τραπέζι
Αφροδίτη

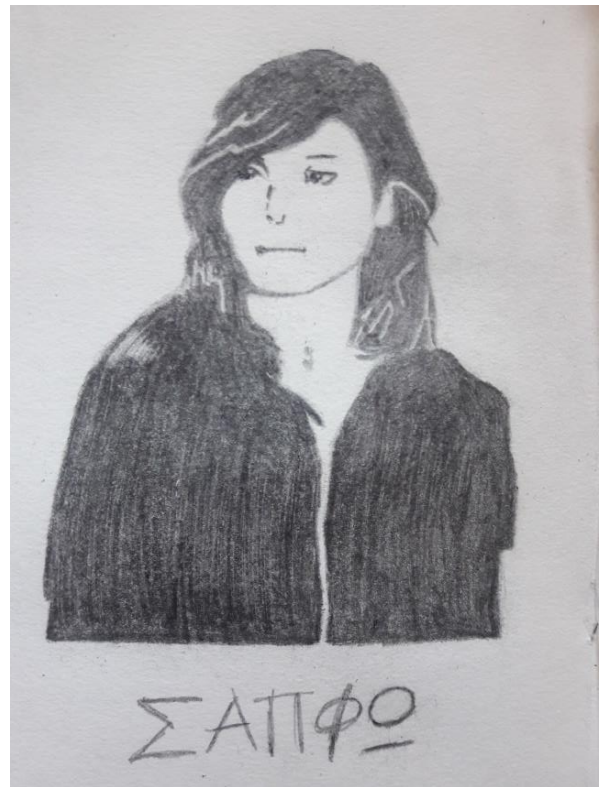
Ζωγραφιά από τη
μαθήτρια
Ράνια Νείρου

*Από τους παραπάνω στίχους της Σαπφώς η μαθήτρια **Μαρία Χατζηκώστα** εμπνεύστηκε τους δικούς της στίχους:*

Σε αυτό το λιβάδι το γεμάτο με όλα της άνοιξης τ' άνθη
Με τ' άλογα που βόσκουν
Με τις όμορφες πεταλούδες που τριγυρνούν
Σ' αντίκρισα με χάρη
Μου χαμογέλασες κι ο ήλιος μου φάνηκε πιο λαμπερός
Ένωσα το δροσερό αεράκι να με διαπερνά
Και να ανεμίζει τα μαλλιά μου
Ο κόσμος μου ήταν γεμάτος χρώματα
Μωβ, κίτρινο, κόκκινο, μπλε
Που δεν μπορούσαν να ξεθωριάσουν

Τη διαχρονική αξία της Σαπφώς θέλησε να δώσει η μαθήτριά **Ολίβια Σελίκε**, με τη ζωγραφιά που ακολουθεί και το κείμενο που τη συνοδεύει.

Η Σαπφώ δεν ήταν απλώς μια αρχαία ποιήτρια. Στο πρόσωπό της μπορούμε να αναγνωρίσουμε την λυρικήτητα, την ποιητική έκφραση ιδεών, τον κόσμο μέσα από την έμπνευση και τη δημιουργία. Είχε το θάρρος να δείξει ποια ήταν χωρίς να φοβάται μήπως την κατακρίνει κάποιος. «Σαπφώ» δεν σημαίνει κάτι το πεπερασμένο, το αρχαίο. Άνθρωποι σαν εκείνη μπορεί να υπάρχουν και σήμερα. Το παραπάνω graffiti εκφράζει αυτή τη σκέψη. Η Σαπφώ ζει ακόμα αναμεσά μας, σε κάθε εποχή. Συμβολίζει το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης της προσωπικότητας του καθενός μας

Σχέδιο με μολύβι, αντιγραφή graffiti (αγνώστου καλλιτέχνη) από τοίχο της Λέσβου

Η Σαπφώ θεωρείται ότι μαζί με τον έρωτα εκφράζει στα ποιήματά της και τις θηλυκές αξίες, σε έντονη αντίθεση με τις αξίες του κόσμου των ανδρών. Στο παρακάτω απόσπασμα η ποιήτρια απορρίπτει προκλητικά θεμελιώδεις αξίες του ανδρικού κόσμου για να βάλει στη θέση τους την αγάπη, δίνοντας έτσι ένα μήνυμα με αξία διαχρονική.

Άλλοι λένε πως ο στρατός των ιππέων
άλλοι των πεζών κι άλλοι ο στόλος караβιών,
λένε πως είναι τ' ομορφότερο πάνω στη μαύρη γη.

Μα εγώ λέω
πως είναι εκείνο που αγαπάς.

Σαπφώ

Πηγές

- Ιστοσελίδα του Συλλόγου Μεσοτοπιτών «Η Αναγέννηση»:
<https://mesotopites.weebly.com/> (πληροφορίες και φωτογραφικό υλικό)
- Γεωπάрко Λέσβου:
<http://www.lesvosgeopark.gr/%CE%B3%CE%B5%CF%89%CF%80%CE%A%CF%81%CE%BA%CE%BF-%CE%BB%CE%AD%CF%83%CE%B2%CE%BF%CF%85/>
- Πάνου Κοντέλλη, *Ο κόσμος ο μικρός. Μεσότοπος Λέσβου. Ιστορικά-Λαογραφικά.*
- Μιχάλης Βουβέλλης, «Μουσικοχορευτική παράδοση του Μεσοτόπου», *Μεσότοπος-Πολιτισμός & Παράδοση*, ετήσια έκδοση του Συλλόγου Μεσοτοπιτών "η Αναγέννηση", τεύχος 1, Δεκέμβριος 1997, σελ. 18-21.
- Ι.Ν. Καζάζης – Α. Καραμήτρου, *Ανθολόγιο αρχαϊκής λυρικής ποίησης Β Ενιαίου Λυκείου*, ΟΕΔΒ 2002.
- Εγκυκλοπαίδεια Επιστήμη και Ζωή, Μονοτονική, Τόμος 16^{ος}
- Κωνσταντίνος Μαντάς, «Η Σαπφώ και η εποχή της», *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τεύχος 99, Ιούνιος 2006.
- C. M. Bowra, *Αρχαία Ελληνική Λυρική Ποίηση, μετάφραση Ι.Ν. Καζάζης*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1983.